

Boszorkánykörben

Geröcs Péter: *Árvaképek*. Budapest, Kalligram, 2018, 280 oldl, 3500 Ft.

Buszon, strandon, mozgólépcsőn is remekül olvasható könyv lett Geröcs Péter új regénye. Kis helyen elfér, a történet fordulatai arra ösztönzik az olvasót, hogy újra meg újra kivegye a táskájából, viszont a kis etapokban is befogadható szövegnek nem válik kárára az, ha rendszeresen félbehagyjuk. Szinte azonnal újra fel lehet venni a fonalat, nem kell bemelegíteni, hosszasan ráhangolódni, hiszen nem zökkent ki a világunkból, szinte folytonosságot alkot vele.

Hiszen azok a problémák, melyek a főhőst, Szemere Tamást gyötrik, egy értelmiségi ember teljesen mindennapos gondjai, melyekkel mindenki küzd a maga módján. Domján Edit kritikája rámutat, hogy személyében egy olyan típusról van szó, mely több kortárs irodalmi műben is megjelenik: „Mintha a férfias férfiak Tamás-féle (nem macsós, inkább – ahogy a regény többször is jelzi – narcisztikus) típusa vált volna etalonná manapság... [...] Térey János, Bartis Attila férfi figurái, Potozky Élesének, Krusovszky *Akik már nem leszünk sosem* című regényének énelbeszélői mind tehetséges, értékes emberek, mégis belefutnak ebbe a dilemmába: szeretni és szeretve lenni vagy inkább az élet urának.”¹ Tamás teljesen átlagos családban nő fel, egész életét ugyanabban a kis lakásban éli le egyedül, egy kivételével átlagos nőügyei vannak, sikeres fotósként dolgozik, egyemen tanít, majd meghal. Ami mérsékeltén különlegessé teszi személyét a regényben, az az egész életét végig kísérő furcsa kapcsolat egy nővel valamint a fotózásról való eszmefuttatásai.

Az előbbi még a gyerekkorban kezdődik, amikor megismerkedik a szomszédban nyaraló ikrekkel, akik egy szép nyári napon felajánlották Tamáska lelkét Küküllő banyának. Ha az olvasó arra tippel, hogy ennek a motívumnak lesz még jelentősége a továbbiakban, akkor jól gondolja. Innentől szinte kiszámíthatóan bonyolódik a fotós és az ikerpár egyik tagjának, Rékának a kapcsolata, akivel majd évekkel később, egy kiállításmegnyitón találkoznak. A lány Tamás képeit nézegeti a falon, amikor a férfi odalép a szép arcú lányhoz, és megszólítja. S innentől kezdve mintha regisztert váltanánk, és hirtelen egy hollywoodi szuperprodukcióba csöppennénk, és valamilyen James Bond-szerű hőst hallanánk társalogni a soron következő csinos nővel. Ilyen mondatot ugyanis igazi, hús-vér nő nem nagyon szokott mondani: „Régóta várom, hogy észrevegyen.” (84) - legfeljebb forgatókönyvekben vagy férfifantáziákban.

S ahogyan a filmekben, a két ember természetesen nagyon gyorsan egy ágyban köt ki, csak hogy kiderül, hogy az az ágy egy olyan lakásban található, melyet a lány az ikertestvérével, Lilivel oszt meg. Tamás még mindig gyanútlan, bár az olvasó már sejti, miről lehet szó. A következő légyott már a férfi lakásán történik, ahonnan a fotós pucéron, ruháit hozzávágva rúgja ki a nőt, amikor megtudja, hogy a gyerekkori ikerpár egyik tagjával került igen intim kapcsolatba. Hogy miért, arra nem kapunk magyarázatot, bármennyire logikátlanak, irracionálisnak is tűnik ez a gesztus.

Mint ahogyan az is, hogy Réka ezek után újra meg újra felbukkan Tamás életében, nyomoz utána, követi, megpróbálja tönkre tenni a kapcsolatát egy nővel, akibe ugyan a férfi nem szerelmes, de egyébként minden szempontból ideális partnernek tűnik. Ahogyan a történet vége felé olvashatjuk: „Tamás súlyosan depressziós volt, és ennek nem más volt az oka, mint Réka, illetve kettejük állandó harca. Lucával akkor már együtt éltek, Réka azonban időnként váratlanul felbukkant, és átcikázott az életén, mint egy jégverés.” (212) Ezt a nő

¹ Domján Edit: *A fényképész, akit Tamásnak hívtak*. <https://revizoronline.com/hu/cikk/7834/gerocs-peter-arvakepek/>

azzal magyarázta, „szerelmes voltam beléd, de nem tudtam veled élni. Nagyon sokat bántottuk egymást. Viszont nem tudtam volna elképzelni, hogy mástól legyek terhes.” (239) Egy „se veled, se nélküled”-szerelem története ez, bár nem derül ki, hogy végső soron miért is nem képes ez a két ember együtt élni, vagy egy életre békén hagyni egymást.

Talán azért nem, mert az egyszerűen olyan snassz, érdektelen lenne, és sokkal izgalmasabbnak tűnik (legalábbis első látszatra) egy szenvedélyes nagy szerelem? Mindenesetre kicsit kilóg a melodramatikus lóláb, pedig még ezt is lehet fokozni. Egy este ugyanis Tamásnak éppen bolyongani támad kedve, és hogy, hogy nem, egy csomó egzaltált nő között találja magát a Hármashatárhegyen, egy boszorkányszertartás kellős közepén. A nők észreveszik, és meg akarják büntetni, márpedig ahol ennyi „állati vágyaktól hajtott közös taglejtés”-t produkáló nő összegyűlik, ott igen könnyen kitalálható, mi a leselkedő férfi büntetése. Továbbá az is, hogy az ikerpár jelenléte erősen gyanítható a szertartáson, és arra is könnyű rájönni, hogy ki akarja a magját elvenni tőle. Amikor a történet vége felé egy fiatal lány, Zsófi felbukkan Tamás környékén, az olvasó már nem lepődik meg, és azon sem, hogy egyszer csak a kedves mama, Réka is bekopog az ajtón.

Túl sok itt a véletlen, a valószerűtlen, nehezen hihető elem. Ám felvetődik a kérdés, hogy mennyi váratlan fordulatot, nehezen magyarázható eseményt, meglepő fejleményt képes elviselni egy fikciós mű ahhoz, hogy ne váljon hiteltelenné. Nehéz kérdés ez, hiszen számtalan példa van arra, hogy a valóság minden képzeletet felül tud múlni, tele van az internet az ilyen hihetetlennek tűnő történetekkel – vessünk csak egy pillantást a *Meanwhile in Russia* oldalra, ha napjaink magyar valósága nem lenne elég példának. Amit azonban a valóságtól kénytelen vagyunk elfogadni, hiszen bizonyítékai úgyszólván cáfolhatatlanok, az a fikció esetében már jóval kétségesebb lehet.

Ennek a szerelmi történetnek a hitelességével pedig nagyon sok gond van. Egyrészt, a kapcsolat már emlegetett ellentmondásairól van szó, melyet talán megértőbben tudnánk olvasni, ha többet tudnánk Rékáról. Tamásról kiderül nagyjából, hogy mit milyen indíttatásból tesz, de a nőről és a motivációiról alig tudunk meg valamit azon túl, hogy a boszorkányosdi volt a kedvenc időtöltésük az ikertestvérével. Nem érthető, miért nem tud elszakadni Tamástól, és miért nem képes vele együtt élni sem. Másrészt pedig az embernek olykor az az érzése, hogy bizonyos fordulatokra csak azért kerül sor, mert különben nem kerekedne ki a történet – márpedig annak le kell záródnia.

Tamás Palihoz, régi barátjához fűződő kapcsolata jóval árnyaltabb és bensőségesebb, mint a nőkhöz fűződő viszonya. Paliról továbbá sokkal többet megtudunk, mint bármelyik nőről. A narrátor nem jellemzi ugyan kimerítően a balfácán asztrofizikust, de néhány biztos kézzel odavetett, jellemző vonással remek karakterábrázolást kapunk. Elsőre talán meghökkentőnek tűnik a fotós és a fizikus életen át tartó barátsága, melynek nem áll útjába sok ezer kilométer sem, de a regény vége felé kiderül, hogy mindennek komoly dramaturgiai funkciója is van. Tamás egyszer éppen kint van Amerikában Palinál látogatóban, amikor egyszer csak csörög a telefon, és azonnal rohanni kellett a kutatóintézetbe, mert éppen „egy szuperközelí gammakitörés” történt, mely megkoronázta a fizikus kutatásait. De nem csak őt igazolták az eredmények, hanem Tamást is, hiszen Pali a végén azt mondja neki, hogy neki volt igaza az idővel kapcsolatban, hiszen „csak azért érezzük lineárisnak, mert a síkjába vagyunk kötve. De ez a sík, most már tudjuk, bárhogy tekeredhet, görbülhet. Egészségedre.” (258) Vagyis mintha voltaképpen Tamásé lenne a dicsőség, aki saját fotós praxisának tapasztalataiból és konyhafilozófiájából is eljutott oda, ahová a fizikus csak évtizedek munkájával.

Gerőcs Péter regényéről már többen megírták, hogy azok közé a művek közé illeszkedik, melyekben igen nagy szerep jut a fotográfiának; Márton László *Árnyas főutca*-ja, Závada Pál *Természetes fénye*, Nádas Péter, Bartis Attila juthat eszünkbe, de a fotográfia és az irodalom kapcsolata az utóbbi évek izgalmas és fontos kutatási témája is, melynek tematikus

folyóiratszámokat, konferenciákat is szentelnek². Általában is jellemző a kortárs irodalmi iniciatívákra, hogy nyitnak más művészeti ágak felé, talán a fotográfia mellett zene a leghangsúlyosabb e tekintetben. Ezek általában izgalmas kísérletek, és e szempontból Gerőcs regénye is az.

A regényben ugyanis elég sok teret kapnak a fotográfia technikai és elméleti kérdései, főleg az utóbbiak. Tamás portréfotós, az emberi arc érdekli szenvedélyesen, olyannyira, hogy élete utolsó nagy kiállítása is több ezer kiállított portré. A fotókészítéssel kapcsolatban két, az egész életét meghatározó elképzelése van. Az egyik az, hogy a fotó tárgyiasít, ennek pedig a konkrét következményei vannak: „... a tárgyiasításból adódik az elszigetelődés. Vállalnia kell a magányt, ha továbbra is értékes képeket akar létrehozni.” (105) A másik, Tamás egész életében fontos szerepet játszó probléma pedig a jelen, ennek kapcsán pedig a valóság mibenléte.

Könyvtárnyi szakirodalma van a fotográfia, az elidegenedés és a tárgyiasítás problémájának Benjaminszól Barthes-ig, valamint a fotó és az idő kapcsolatát, a képfenomenológiát is kitárgyalták már oda-vissza az elmúlt évtizedekben, éppen ezért nagyon kockázatos az ilyesfajta elméleti fejtegetések jelenléte egy regényben, hiszen fennáll a veszélye, hogy a komoly elméleti belátások, vagy inkább problémafelvetések közhelyekké laposodnak. Úgy látom, hogy ezt a csapdát nem sikerült elkerülni. Ráadásul Tamás egész életstratégiáját ezekre építi: magányos marad, és egész életében arcokat fényképez. Az olvasónak az lehet a benyomása, hogy ezek a kocsmái bölcselkedés szintjén megrekedő „belátások” inkább ideológiát szolgáltatnak a fotós számára ahhoz, hogy miért úgy él, ahogyan. Amivel egyébként semmi baj nincsen, ha magányosan akar élni, akkor éljen úgy, de mindezt egy gyöngye lábakon álló alkotáslélektani lila köddel megalapozni bizony nem ér.

Nem említettük még a címet, mellyel elsőre nem nagyon tud mit kezdeni a befogadó. Az olvasás során derül ki, hogy Tamás azokat a képeket nevezi árvaképeknek, melyeket nem tud beilleszteni semmilyen sorozatba, ezért félrerakja őket. A mozaikdarabkákra töredező történet pedig úgy áll össze, hogy időről időre előkerül egy-egy ilyen fotó, és vele együtt a múlt, vagyis a (mindentudó) narrátor ide-oda cikázik az időben. De ez korántsem öncélú fogás, hiszen ez az elbeszélői technika szervesen illeszkedik Tamás időelméletéhez – mely gyakorlatban, vagyis történetstrukturáló instanciaként jóval hitelesebb, mint életfilozófiaként. Kicsit olyan ez a történet, mint a gombák boszorkányköre: minden elem kapcsolatban van minden más elemmel, és együtt alkotnak egy teljes kört. A narrátor lassan adagolja az információkat, de a végére fény derül mindenre, talán még Réka neurózisára is.

A fotós története tehát a resztliből rekonstruálódik, az eredeti célra használhatatlan képekből, innen kerülnek elő - mintegy véletlenül – a sorsdöntő jelentőségű dokumentumok. Mint például a még gyermek ikerpár csókja a Küküllő partján, Réka portréja vagy a boszorkányszertartáson lőtt kép. A hivatalos életpálya ívét megrajzoló, a nyilvánosságnak szánt képek árnyékában ott húzódik a senki által nem látott képek története. Tamás életének kettősségét ez a két képcsoport fejezi ki a legjobban, és azt is, hogy a látszat ellenére mégis egységet alkotnak, hiszen egymás nélkül nem is létezhetnének. S megkockáztatható, hogy szintézisük az utolsó kiállításban valósul meg, mely Tamás egész lényét, életét, életfilozófiáját, nyilvános és rejtett történeteit a színre viszi.

Az egész regény egyik legsikerültebb része ennek a tárlatnak a története. Ahogyan a férfi monomániás elszántsággal egy egész életen keresztül arcokat fényképez, és élete utolsó komoly művészeti projektje az lesz, hogy kiállítja őket egy mátyásföldi raktárépületben. A kiállítást életének démoni kísérője, Réka nyitja meg, és kettejük közös lánya, Zsófi örökli meg az épületet apja halála után, mely hamarosan bekövetkezik. Nagyon sok jelentés sűrűsödik

² A *Helikon Irodalom- és kultúratudományi Szemle* 2017/-es számát Visy Beatrix szerkesztette, címe pedig *Fénykép és irodalom* volt, 2018. októberében pedig a Mai Manó házban volt egy konferencia az irodalom és a fotográfia kapcsolatáról.

ebben a fináléban: az élet, a halál és a szerelem, az alkotás és a művészet kérdései, és végül pont kerül Tamás életének a végére is.

Ez a jelenet is példa arra, hogy nagyon sok jó részmegoldása van a könyvnek, remek helyzetábrázolások, leírások – melyek egyébként már az előző, Békés Pál-díjas *A győztesek köztársasága* című regényt is jellemezték. Mellyel kapcsolatban nagyjából hasonló problémáim voltak, mint az *Árvaképekkel*: az egyébként olykor sodró lendületű történetek, helyzetképek egy olyan keretbe kerülnek, amivel az olvasó nem tud mit kezdeni. Mert egyrészt örülten izgalmas egy megszállott (lám, már megint), ám erősen autoriter hajlamú művész-ügyvezető-társadalomjobbító fiatalember portréja, de azt már nem vagyok hajlandó elhinni, hogy ez az egyébként világot látott, okos ember akkora marhaságra tenné fel az életét, hogy létrehozzon egy privát kísérleti emberkertet a Mátrában, és ráadásul olyan pancser módon valósítja meg, ahogyan a regényben olvasható. Ilyen nincsen.

Az a benyomásom, mintha Geröcs nem bízna abban, hogy kellően izgalmasok és érdekesek a történetei mindenféle abszurd elem vagy fordulat nélkül, ezért kell például a boszorkány-szál is. Szerintem ezek inkább megterhelik a történetet, kikezdi a hitelességét. És ez azért kár, mert különben egyetértek Bazsányi Sándorral, aki szerint „Geröcs lefegyverző látás- és ábrázolásmódjában mindvégig érzékelhető annak lehetősége, hogy *valami igazán nagyszabású* szülessen ebben az egyre jelentősebbnek bizonyuló regényírói műhelyben”³.

³ Bazsányi Sándor: Minden regény így kezdődik. In: Élet és Irodalom, LXII. évfolyam, 46. szám, 2018. november 16., <https://www.es.hu/cikk/2018-11-16/bazsanyi-sandor/minden-regeny-igy-kezdodik.html>